

Liten fare for å bli tatt

I 2007 mistet 28 sykepleiere autorisasjonen. 17 på grunn av rusmisbruk. En spørreundersøkelse viser at bare 60 prosent av sakene sykehusene selv vet om, meldes til Helsetilsynet.

GJERNE: Misbrukeren påtar seg gjerne oppgaver som har med medikamenthåndtering å gjøre.

Høsten 2006 avsluttet fagsjef i Statens helsetilsynet, Aud Nordal, en forskningsoppgave om sykepleiere og rus. Hun fant belegg for begge sine påstander:

- At arbeidsgivere i helsevesenet sjelden avdekker misbruk av rusmidler blant sykepleiere.
- At arbeidsgiver i liten grad har retningslinjer for hvordan de skal håndtere saker dersom misbruk avdekket.

40 av 65 sykehus svarte i en spørreundersøkelse Nordal gjorde, at de hadde avdekket rusmiddel-misbruk blant 71 sykepleiere. Av disse ble bare 60 prosent meldt til Helsetilsynet.

Omfang og forskning

Misbruk av rusmidler blant sykepleiere er like stort som i resten av befolkningen. Når det gjelder misbruk av legemidler, antas tal-

let å være høyere enn i resten av befolkningen. Amerikanske studier har vist at rusmiddelavhengigheten blant sykepleiere var 30 til 100 ganger hyppigere. Årsaken er lettere tilgang.

Annen internasjonal forskning tyder på at 10 prosent av sykepleiere har et forbruk av rusmidler som ligger i feresonen for misbruk.

Tre til fire prosent regnes å ha et så høyt forbruk at det bør etableres kontakt med hjelpeapparatet.

En promille

Helsetilsynet får hvert år inn saker hvor sykepleiere har stjålet og misbrukt rusmidler. Antallet saker utgjør imidlertid bare 1 promille av antall sykepleiere som er i arbeid. Derfor er det grunn til å tro at det finnes mange der ute som ikke er oppdaget, eller som skifter jobber så fort de merker at

arbeidsgiver eller kollegaer begynner å mistenke dem.

Tyveri avslører

Nordal gjorde en gjennomgang av tilsynssaker mot sykepleiere over en treårsperiode. Hun fant at 78 prosent av sakene dreide seg om misbruk av vanedannende legemidler alene. 90 prosent hadde stjålet legemidler fra arbeidsgiver og/eller pasienter. Tyveriet var en av hovedgrunnene til at misbruket ble oppdaget. I 15 prosent av sakene hadde sykepleiere manipulert med legemidler. Det vil si byttet ut virkestoff med vann, forfalsket resepter og/eller sykepleiedokumentasjon for å dekke over tyveriet.

Hva gjør politiet?

Politiet kan etterforske saken og vurderer om det er nok bevis til å ta ut tiltale. Enten henlegges saken på grunn av manglende bevis, eller havner i retten. Helsetilsynet og politiets behandling av saker skjer uavhengig av hverandre. Statens helsetilsyn kan tilbakekalle en autorisasjon selv om politiet har henlagt saken.

Typisk for misbrukeren:

- Kommer på jobb utenom arbeidstid med en eller annen unnskyldning til å gå på medisinnrommet.
- Opptatt av smertelindring
- På sykepleierens vakt trenger pasientene tilsynelatende mye mer smertestillende
- Ofte trøtt, men forsover seg aldri
- Ofte først på vakt
- Påtar seg oppgaver som har med medikamenthåndtering å gjøre. For eksempel kassasjon av medikamenter.

Talkilde: Aud Nordal: Falne engler – fanges de opp? Misbruk av rusmidler blant sykepleiere og arbeidsgivers håndtering. Spesialoppgave ved senter for helseadministrasjon Universitetet i Oslo.

Falne engler

Fagsjef i Helsetilsynet, Aud Nordal (bildet), mener arbeidsgivere i helsevesenet er naive.

Nordal har mange års fartstid i å behandle saker der sykepleieres autorisasjon står på spill. Som oftest på grunn av medikamentmisbruk. Hun er overbevist om at det finnes falne engler der ute som er en fare for pasientsikkerheten.

– Med større oppmerksomhet

tilsynsmyndighetene:

Hvem er den falne engel?

Flertallet jobber i spesialisthelsetjenesten. Misbruker først og fremst B-preparater. Særlig kvinner hadde fått foreskrevet medisiner av lege. Misbruket har utviklet seg over år og er skjult for familie og venner. De er ofte pliktoppfyllende og samvittighetsfulle mennesker som bruker tabletter for å takle hverdagen. For mange startet avhengigheten under studiet. I en prevalensstudie gjort ved Universitetet i Bergen og Høgskolen i Nord-Trøndelag, svarte 5,2 prosent av sykepleierstudentene at de hadde brukt narkotiske stoffer.

om problemstillingen tror jeg flere kunne blitt fanget opp, sier hun.

– Naivt

Nordal mener arbeidsgivere i helsevesenet har en for naiv holdning til medikamentmisbruk blant sykepleiere.

– Enkelte arbeidsgivere sier de ikke har lokale rutiner for å håndtere medikamentmisbruk fordi miljøet er så gjennomskiktig. De sier selv de ville oppdaget det med en gang dersom noe slikt skulle foregå. Det er ingenting i våre saker som tyder på at mindre miljøer er mindre utsatt, sier hun.

Tillit

Det er bare sykepleiere som har nøkler til medisinskapet. Legene kan skrive ut resepter, men de har ikke nøklene. Heller ikke hjelpepleiere.

– Derfor ser Statens helsetilsyn

også veldig alvorlig på at sykepleiere misbruker denne tilliten til å stjele vanedannende legemidler, sier Nordal.

Kvitt problemet

– Noen arbeidsgivere gir sykepleiere sparken på dagen uten å melde det videre til oss. Andre ganger sier sykepleieren selv opp. Uansett går disse sykepleierne til nye jobber og fortsetter misbruket, sier Nordal. Hun opplever ofte at sykepleiere som havner i hennes saksbunke har misbrukt medikamenter i mange år.

– Når vi utreder en sak kan vi kontakte tidligere arbeidsgivere. Svært ofte får vi opplyst om at vedkommende har vært mistenkt for misbruk og tyveri der også – uten at det er meldt videre. Enten fordi arbeidsgiver har sparket sykepleieren, og er glad saken er ute av verden, eller fordi de ikke har hatt bevis, sier hun.

B-preparater vanligst

De fleste sykepleiere som blir tatt, misbruker B-preparater. B-preparater brukes det store mengder av, og kontrollen er ikke like god som ved A-preparater.

– Men rutinene følges ikke alltid. Det ser vi eksempler på når vi mottar kopi av narkotikaregnskap. A-preparater skal kvitteres inn og ut av to sykepleiere. Det hender ofte at en signatur mangler, sier Nordal. Den andre gruppen er de som hovedsakelig misbruker A-preparater. Det er her man finner sykepleiere som er villige til å gå langt for å få tak i det de trenger.

– De nekter som regel for alt. Vi har sett eksempler på at de gjør nesten hva som helst for å få tak i

det de trenger, for eksempel kan de erstatte morfin med vann og sette ampullen tilbake. De bryr seg overhode ikke om pasientene. De er ofte dristige, og blir som regel tatt fordi de blir overmodige, sier Nordal.

De verste

I om lag 15 prosent av sakene Helsetilsynet får, har sykepleiere byttet ut virkestoffene med saltvann eller manipulert på andre måter som kan ramme pasientene. Det er de alvorligste sakene.

– Sykepleiere som gjør dette, har ofte et langt misbruk bak seg. De bryr seg ikke om pasientene. De truer pasientsikkerheten på flere måter. En ting er at pasientene som trenger medisinen sin, ikke får den. En annen fare er kolleger som observerer at pasientene ikke får smertelindring av den dosen de har fått. Da er det fort gjort at

dosene økes. Det kan rett og slett være farlig. Spesielt fordi pasienten i utgangspunktet ikke har fått medisinen og har ikke bygget opp høyere toleranse, sier hun.

Typisk

Ahus-saken om vikarsykepleieren som ble tatt for å stjele morfin og etterfylle med annet stoff, er en typisk sak Statens helsetilsyn får angående sykepleiere som misbruker A-preparater.

– Det uvanlige med den saken er at tyveriet og misbruket ble avdekket så raskt. I den saken var sykepleieren innleid fra et vikarbyrå. Vi har flere saker hvor det er avdekket rusmisbruk hos sykepleiere fra vikarbyråer. I noen av disse har vi sett at det er uklarheter mellom vikarbyrået og arbeidsgiver om hvem som sjekker for eksempel referanser. Uansett er det arbeidsgiver som har ansvaret for at de som jobber hos dem er skikket til å gjøre jobben.

Anestesisykepleiere

– *Er det sant at anestesisyke-*

pleiere er en vanskelig gruppe å kontrollere fordi de administrerer så mye A-preparater?

– Det er nok vanskeligere å kontrollere deres forbruk gjennom tradisjonell telling. Derfor er det viktig at arbeidsgiver har andre tilpassede systemer. Vi har behandlet flere saker hvor anestesisykepleiere har stjålet og misbrukt rusmidler.

Rustesting

Per i dag kan arbeidsgivere ikke kreve rustesting dersom de har mistanke om at en sykepleier ruser seg på jobb. På oppdrag fra Helse- og omsorgsdepartementet holder Statens helsetilsyn nå på å utarbeide et forslag til en forskrift som gjør at arbeidsgiver i fremtiden kan kreve en slik test.

– Da vil det bli lettere å for arbeidsgiver å avdekke misbruk og samtidig få holdbar dokumentasjon. Av hensyn til pasientsikkerheten, er det viktig at arbeidsgivere får flere verktøy til å avdekke rusmisbruk blant helsepersonell, sier Nordal.

Plikt til å melde

Som andre mennesker har også sykepleiere sykdommer og diagnoser som krever at de tar medisiner. Sykepleiere som bruker legemidler som kan påvirke yrkesutøvelsen, må ifølge helsepersonelloven opplyse arbeidsgiver om dette. Dersom medisinen gjør at sykepleieren ikke bør utføre enkelte oppgaver, kan arbeidsgiver tilrettelegge. På den måten kan sykepleieren fremdeles arbeide uten at det går utover sikkerheten til pasientene.

– *Er alle klar over dette?*

– Uvitenhet er ingen unnskyldning. Du plikter å sette deg inn i regelverket. Vi forutsetter at alle sykepleiere, som annet helsepersonell, har satt seg godt inn i helsepersonelloven, sier hun.

Hva kan arbeidsgiver gjøre?

De fleste sykehus og kommuner har AKAN-programmer. De er som regel rettet mot misbruk av alkohol. Arbeidsgivere i helsevesenet må ha opplegg og fokus på legemiddelmisbruk like mye som alkoholmisbruk.

Arbeidsgiver må ha gode rutiner for å lære opp ansatte i hvilke prosedyrer som skal følges dersom legemiddelmisbruk oppdages eller mistenkes.

Poenget skal ikke være å kvitte seg med sykepleieren, men å oppdage misbruket tidligst mulig. Da er det lettere å få sykepleieren ut av misbruket.

Det må utarbeides avtaler mellom misbrukeren og arbeidsgiveren som gjør at arbeidsgiver kan avdekke eventuelt nytt misbruk med en gang. Det bør avtales hvilke arbeidsoppgaver sykepleieren kan gjøre. Opplegget bør lages individuelt i hvert enkelt tilfelle.

Tyveri kan meldes til politiet. Arbeidsgiver bør melde til Helsetilsynet dersom vedkommende slutter i jobben eller bryter avtalen som er inngått. På den måten kan det forhindres at misbrukere bare flytter på seg når det blir satt fokus på dem.

Det er viktig at arbeidsgiver dokumenterer hvorfor de mener at vedkommende har stjålet eller misbrukt rusmidler.